

лежно від їх організаційно-правової форми та форми власності.

3. Наголошено на тому, що "застереження про стабільність законодавства" має поширюватися на всі групи відносин, які виникають між публічним та приватним партнерами, у тому числі з питань оподаткування. Упровадження цієї пропозиції в законодавство України сприятиме підвищенню ефективності та прогнозованості відносин державно-приватного партнерства.

Підґрунтя для проведення подальших досліджень можуть скласти питання вдосконалення правового регулювання відносин державно-приватного партнерства через призму науки господарського права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 1184-р // Офіційний вісник України. - 2009. - № 78. - Ст. 2650.

2. Закон України "Про державно-приватне партнерство" від 1 липня 2010 року № 2404-VI // Офіційний вісник України. - 2010. - № 58. - Ст. 1988.

3. Знаменський Г. Л. Державно-приватне партнерство: український варіант / Г. Л. Знаменський // Юридичний вісник України. - 2009. - 26 верес. - 2 жовт. (№ 39). - С. 7.

4. Вінник О. Державно-приватне партнерство: деякі проблеми правового забезпечення / О. Вінник // Юридичний вісник України. - 2010. - 21-27 серп. (№ 34). - С. 5.

5. Джабраїлов Р. А. Правові проблеми планування господарської діяльності в Україні / В. А. Устименко, Р. А. Джабраїлов // Юридичний журнал. - 2010. - № 4. - С. 40-45.

6. Вінник О. Корпоративна форма державно-приватне партнерства / О. Вінник // Юридичний вісник України. - 2010. - 4-10 верес. (№ 36). - С. 14.

7. Вінник О. Державно-приватне партнерство з використанням угод акціонерів / О. Вінник // Право України. - 2010. - № 8. - С. 47-55.

8. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI // Офіційний вісник України. - 2010. - № 59. - Ст. 2047.

9. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436 // Офіційний вісник України. - 2003. - № 11. - Ст. 462.

10. О концессионных соглашениях: Федеральный Закон Российской Федерации от 21 июля 2005 года № 115-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. - 2005. - № 30. - Ст. 3126.

11. Инвестиционный кодекс Республики Беларусь от 22 июня 2001 г. № 37-3 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.grodnoinvest.com/rus/Legislation/acts/codex>.

© В. Устименко, Р. Джабраїлов

УДК 331.461: 314.17 (477.83)

ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ В ДОСЛІДЖЕННЯХ РИЗИКІВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВТРАТ: МІСТО, РЕГІОН, ДЕРЖАВА

ЮЛІЯ ФЕЛЕНЧАК,

викладач Львівського державного університету фізичної культури, м. Львів

У статті обґрунтовано доцільність застосування кластерного підходу для дослідження ризиків демографічних втрат на регіональному рівні. Проведено кластеризацію адміністративно-територіальних одиниць Львівської області за показниками ризиків демографічних втрат. Здійснено типізацію адміністративно-територіальних одиниць регіону за особливостями прояву ризиків демографічних втрат.

Ключові слова: демографічні втрати, демографічні процеси, ризик демографічних втрат, кластерний аналіз, управління ризиком демографічних втрат.

Постановка проблеми та стан її вивчення. В останні роки особливої актуальності в сучасній вітчизняній та зарубіжній науці набули дослідження ризиків у демографічній сфері. Науковцями вже напрацьовано значний досвід дослідження соціальних ризиків, в основу якого покладено прагнення встановити їх сутність із метою своєчасного виявлення, оцінки, розробки методів запобігання їхнім негативним наслідкам у різних сферах суспільного життя. Дослідженню різноманітних аспектів соціальних ризиків присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців Л. Бевзенко, К. Бормана, І. Бережної, З. Герасимчук, С. Дорогунцова, В. Заславського, І. Євдокімової, А. Качинсь-

кого, М. Ковальової, Е. Лібанової, В. Лепи, Е. Монтанез, В. Павлова, Ю. Плотинського, Ю. Привалова, О. Ручки, Ю. Саєнка, У. Садової, Л. Шевчук, В. Хобти, І. Ярошенко та інших учених.

Водночас, ризики демографічних втрат як складова соціальних ризиків, зокрема проблеми їх оцінювання та типізації, є малодослідженим напрямком наукових пошуків. Недооцінка ризику демографічних втрат призводить до закріплення негативних тенденцій у проходженні демографічних явищ і процесів, завдає шкоди здоров'ю нації, спричиняє деградацію її генетичного та низку інших незворотних змін у соціально-економічному та геополітичному становищі країни.

СХІД * СПЕЦВИПУСК * № 1 (108) СІЧЕНЬ 2011 р.

Мета цього дослідження полягає в обґрунтуванні доцільності застосування кластерного підходу для дослідження ризиків демографічних утрат та визначенні особливостей його застосування в процесах управління ризиками демографічних утрат регіону на прикладі Львівської області.

Виклад основного матеріалу. Концепція кластерного підходу займає особливе місце в науково-теоретичній та прикладній сферах світової науки та України зокрема. На сучасному етапі досліджень кластерний підхід активно використовується при розробці програм перспективного розвитку економіки регіонів, побудови чи реструктуризації регіональних економічних підсистем, розв'язання територіальних соціальних проблем, проблем раціонального ресурсовикористання, якості життя населення тощо.

Найбільш важливим аспектом використання кластерного підходу є його визнання як ефективної інструментальної категорії регіональної політики. Як зазначає Ю. Г. Королюк [1], актуальність управлінської інтерпретації кластерного підходу в сучасних умовах регіональної політики суттєво посилює його віднесення до "м'яких" регуляторно-інструментальних засобів впливу на економічні об'єкти, оскільки зобов'язує дещо переглянути функції регіональних органів влади, громадських організацій, закладів охорони здоров'я, освіти та інших учасників функціонування конкретного регіону.

Кластерний аналіз - процедура багатовимірного аналізу, що дозволяє на основі багатьох показників, які характеризують ряд об'єктів, групувати їх за певним формальним критерієм подібності в класи (кластери) таким чином, щоб об'єкти, які входять до одного класу, були більш подібні між собою, ніж об'єкти з інших кластерів. Економічний зміст поняття "кластер" полягає в позначенні просторово близького розташування

логічно пов'язаних об'єктів у межах однієї території [2].

Значна перевага застосування кластерного аналізу полягає в тому, що він дозволяє класифікувати об'єкти, схожі між собою, не за одним параметром, а одночасно за декількома ознаками на основі введення певної міри близькості за всіма ознаками класифікації [3, с. 129]. Крім того, кластерний аналіз, на відміну від більшості математико-статистичних методів, не накладає ніяких обмежень на характеристики об'єктів і дозволяє аналізувати велику кількість початкових даних. За результатами такого аналізу будується граф (дендрограма), який демонструє ступінь подібності чи відмінності між певними об'єктами [4, с. 54].

Головне призначення кластерного аналізу - розв'язувати задачі, пов'язані з класифікацією даних та виявленням у них відповідної структури. Ми поділяємо думку С. Н. Блудової [5] про те, що застосування кластерного аналізу є найактуальнішим саме на регіональному рівні, оскільки для оперативного прийняття управлінських рішень виникає необхідність тісного контакту між складовими кластерів, що передбачає деяке територіальне обмеження. До того ж науковці часто говорять про синергетичний ефект кластера [1, 6].

З урахуванням усього зазначеного вище, вважаємо доцільним застосування кластерного підходу при дослідженні ризиків демографічних утрат, зокрема при розробці та запровадженні в практику програм щодо запобігання їх негативному впливу й мінімізації його. Ураховуючи територіальну й функціональну неоднорідність особливостей формування ризику демографічних утрат у межах Львівської області, ми застосовуємо методику кластерного аналізу для здійснення типізації адміністративно-територіальних одиниць досліджуваного регіону за розрахованими нами показниками ризиків демографічних утрат (рис. 1).

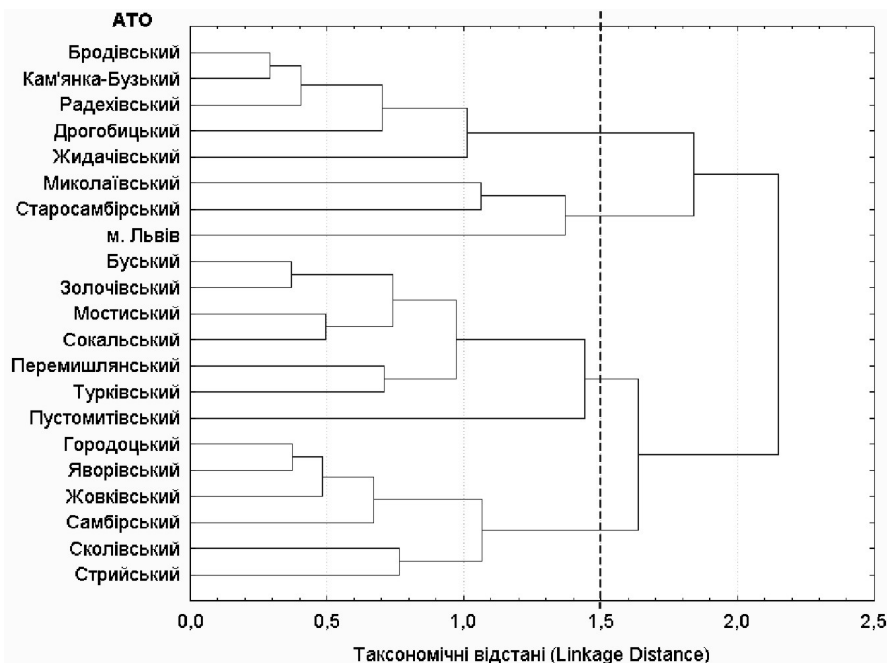

Рис. 1. Граф результатів кластерного аналізу ризиків демографічних втрат населення Львівської області.

Отриманий граф можна розчленувати на 4 підграфи, які утворюють окремі типи адміністративно-територіальних одиниць за визначеними показниками ри-

зику демографічних утрат. Виділені нами типи адміністративно-територіальних одиниць Львівської області представлені на рис. 2.

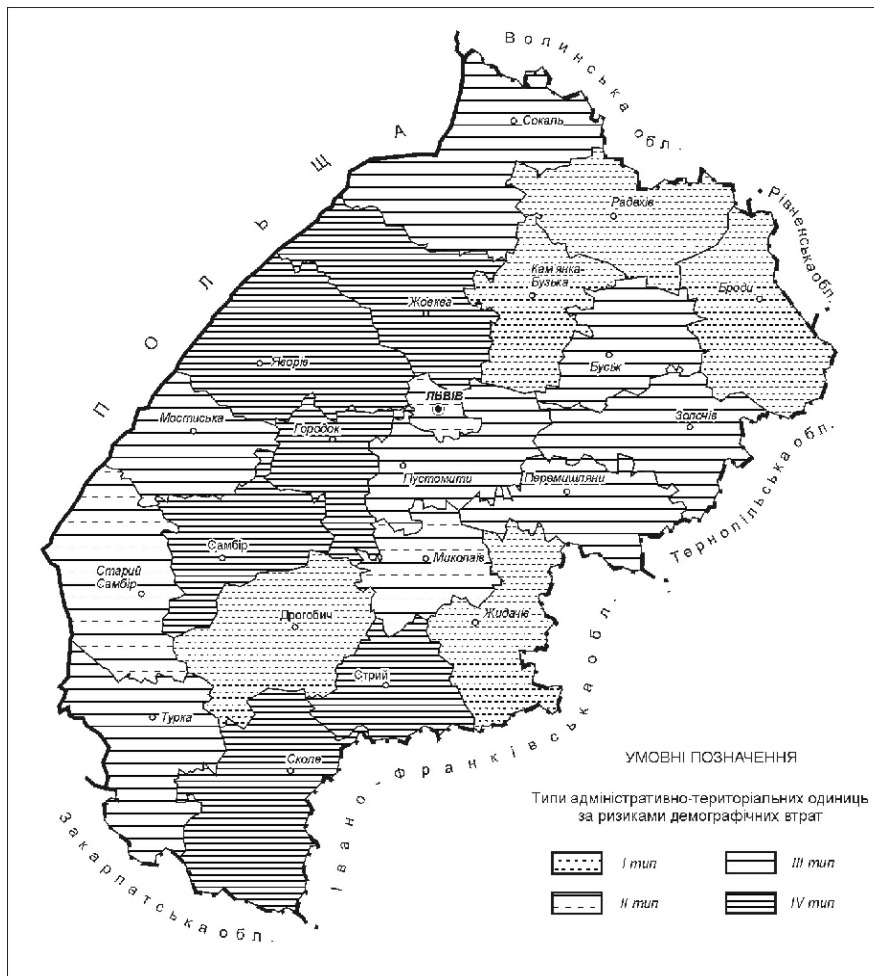

Рис. 2. Типізація адміністративно-територіальних одиниць Львівської області за показниками ризиків демографічних втрат.

Перший тип адміністративно-територіальних одиниць досліджуваного регіону формують Бродівський, Кам'янка-Бузький, Радехівський, Дрогобицький і Жидачівський райони. Характерними рисами цієї групи районів є найвищі в області показники ризиків загального зниження народжуваності, зростання смертності жіночого населення, зростання міграційного відтоку жінок та населення із сільської місцевості, а також зменшення кількості прибулих у результаті міграцій.

Крім цього, вищезазначеному типу притаманні, порівняно з іншими районами області, найнижчі коефіцієнти ризиків загального зростання смертності, у тому числі й зростання смертності від новоутворень і хвороб системи кровообігу, а також найнижчі показники зростання смертності осіб у працездатному віці та у віці, старшому за працездатний.

У межах другого підтипу адміністративно-територіальних одиниць досліджуваного регіону виділяються м. Львів, Миколаївський і Старосамбірський райони області. Особливістю цього типу є найвищі серед інших районів області показники ризиків загального зростання смертності, у тому числі й від хвороб органів травлення та новоутворень, смертності міського населення, смертності в працездатному віці. Поряд із цим, виділені райони й обласний центр характеризуються найвищими в області коефіцієнтами ризику загального міграційного відтоку, відтоку чоловічого населення та зростання кількості вибулих у результаті міграцій.

Також до специфічних характерних особливостей адміністративно-територіальних одиниць другого типу належать найнижчі серед інших районів області показники ризиків зростання смертності дітей до 1 року, сільського й чоловічого населення, смертності від зовнішніх причин, а також загального зниження народжуваності та зростання міграційного відтоку сільського населення.

Третій тип у межах Львівської області формують Буський, Золочівський, Мостиський, Сокальський, Перемишлянський, Турківський і Пустомитівський райони. Для цих районів притаманними є найвищі в області показники ризиків зростання смертності дітей до 1 року та смертності від зовнішніх причин. Водночас, у їх межах спостерігаються найнижчі серед інших районів області показники ризиків зростання смертності від хвороб органів дихання й травлення, смертності осіб у віці, молодшому за працездатний, а також зростання загального міграційного відтоку населення, у тому числі зменшення кількості прибулих та зростання міграційного відтоку міського населення.

До районів четвертого типу увійшли Городоцький, Яворівський, Жовківський, Самбірський, Сколівський і Стрийський. Вони характеризуються найвищими в області показниками ризиків зростання смертності чоловічого та сільського населення, зростання смертності осіб у віці, молодшому та старшому за працездатний, а також найвищими коефіцієнтами ризиків зро-

стання смертності від хвороб системи кровообігу й органів дихання. Найнижчі рівні в межах виділеної групи районів спостерігаються серед ризиків зростання смертності міського населення й міграційного відтоку населення обох статей.

У межах визначених груп районів дещо вирізняються обласний центр, Жидачівський та Пустомитівський райони, які належать до категорії найбільшого ризику. Водночас, за рядом показників вони мають найбільше подібних рис із районами "своїх" груп.

Формування та розвиток показників ризиків демографічних утрат у межах виділених типів адміністративно-територіальних одиниць пов'язані з особливостями проходження демографічних явищ і процесів, які, у свою чергу, відображають рівень їх суспільного добробуту. Порівняння виділених типів адміністративних районів Львівської області за рядом основних демографічних та соціально-економічних показників представлено в таблиці 1.

Таблиця 1. - Основні демографічні та соціально-економічні показники виділених типів адміністративно-територіальних одиниць Львівської області за ризиками демографічних втрат

Типи адміністративно-територіальних одиниць	Кількість населення, тис. осіб	Частка міського населення, %	Частка населення у віці, молодшому за працездатний, %	Частка населення у віці, старшому за працездатний, %	Смертність, на 1000 осіб	Народжуваність, на 1000 осіб	Сальдо міграції, осіб	Розмір середньомісячної заробітної плати, грн	Рівень зареєстрованого безробіття, %
I тип	480,5	55,0	15,8	22,8	13,8	11,4	-701	1251	1,7
II тип	932,2	88,6	13,5	21,1	11,1	10,8	-221	1180	0,6
III тип	554,5	38,1	16,7	23,0	14,5	12,9	321	1426	0,8
IV тип	582,4	42,4	17,1	20,8	13,4	12,8	-151	1410	1,2

Розраховано за даними [7].

Особливості розвитку ризику демографічних утрат у межах адміністративно-територіальних одиниць першого типу можна пояснити найбільшою серед усіх районів області активністю міграційного відтоку населення, особливо жіночого. Зокрема, у межах цієї групи районів у 2009 р. негативне міграційне сальдо більше як удвічі перевищувало відповідні показники серед інших типів адміністративно-територіальних одиниць.

Наслідком зростання міграційного відтоку є зниження показників народжуваності в регіоні вибуття мігрантів, адже мігрують, як правило, особи працездатного віку. Водночас, якщо говорити про конкретний тип, то міграція жіночого населення справляє визначальний вплив на перспективний розвиток ризику демографічних утрат у його межах. Одним із факторів, який зумовлює високі показники міграційного відтоку населення в межах цього типу районів є найвищий, порівняно з іншими, рівень зареєстрованого безробіття та найменша частка чоловіків у структурі населення, що частково пояснює значне зростання жіночої міграції.

Специфіка формування рівнів ризику демографічних утрат у межах другого типу тісно пов'язана з найвищою часткою міського населення серед інших типів та особливостями поширення міського способу життя. Зазначимо, що такий тип об'єднує лише 3 адміністративно-територіальні одиниці, які, однак, концентрують у собі найбільшу кількість населення.

Зокрема, на вищезгаданих територіях у 2009 р. проживало 825,6 тис. міських жителів, тоді як сільських - тільки 106,6 тис. До особливостей формування ризику демографічних утрат у межах другого типу можна віднести найвищу серед інших типів частку працездатного населення, а також найнижчі рівні народжуваності й смертності, що загалом є характерним для урбанізованих територій.

У межах третього типу адміністративно-територіальних одиниць Львівської області особливості про-

яву ризику демографічних утрат зумовлені найвищою серед інших типів часткою сільського населення, периферійним розміщенням та значною різноманітністю природних умов та ресурсів.

Характерними рисами цього типу районів, які пояснюють дещо нижчі рівні ризиків демографічних втрат і відображають позитивні тенденції в проходженні демографічних процесів, є найвищі серед інших типів рівні народжуваності, середньомісячної заробітної плати та позитивне сальдо міграції. Водночас найвища частка сільського населення зумовлює найвищу частку осіб у віці, старшому за працездатний, та високі рівні смертності. Зокрема, у 2009 р. у районах вищезгаданого типу проживало 343,4 тис. сільського населення, що складало 61,9 % від усього населення в їх межах.

Рівні ризику демографічних утрат у районах, які складають четвертий тип, перебувають у прямій залежності від статево-вікової структури населення в їх межах, а також від прикордонного розміщення переважної більшості складових цього типу. Характерною особливістю статево-вікової структури вищезгаданої групи районів є найвищі, порівняно з іншими типами, частки чоловіків та осіб у віці, молодшому за працездатний, а також найнижча частка осіб у віці, старшому за працездатний. Останнє пояснює той факт, що в межах районів цього типу фіксувалися високі показники народжуваності.

З метою виявлення характерних особливостей та тенденцій прояву ризиків демографічних утрат ми визначили середні значення конкретних ризиків у межах виділених типів адміністративно-територіальних одиниць Львівської області. За нашими розрахунками, найвище значення середнього коефіцієнта ризику демографічних утрат характерне для другого типу адміністративно-територіальних одиниць, що відповідає високому рівню ймовірності настання ризику. У межах

реши типів адміністративно-територіальних одиниць досліджуваного регіону значення середнього коефіцієнта ризику є дещо нижчими й відповідають середнім рівням імовірності настання ризику.

Висновок

Таким чином, здійснення кластерного аналізу дозволяє виокремити групи адміністративно-територіальних одиниць регіону, у межах яких формуються ризики демографічних утрат, найбільш загрозливі для демосоціальної сфери регіону. Виділення якісно однорідних груп територій на основі результатів кластерного аналізу дає можливість розробляти ефективні, диференційовані програми з управління демосоціальним розвитком територій, які б ураховували специфічні особливості формування ризиків демографічних утрат у їх межах, що, у свою чергу, дозволить мінімізувати негативні прояви ризиків демографічних утрат або й запобігти їм.

Зазначимо, що в процесі кластерного управління демосоціальним розвитком регіону поступово відбувається зниження ролі адміністративних чинників і посилення ролі економічних. Вплив регіональних органів влади визначальний тільки на перших етапах формування кластерів й обумовлений цілями регіонального розвитку. Згодом вплив регіональних чинників послаблюється, а їхня роль зводиться до управлінської підтримки найважливіших кластерів. Головну роль починають відігравати закони економіки, які активізують запровадження на практиці найбільш ефективних програм демосоціального розвитку. До того ж результати кластерного аналізу ризиків демографічних утрат можуть стати основою для конструктивного діалогу між

усіма суб'єктами демосоціальної сфери з метою розробки системи заходів щодо мінімізації негативного прояву таких ризиків і навіть запобігання їм.

Отже, концепція кластерного управління регіональними ризиками демографічних утрат покликана сприяти соціальному й економічному розвитку регіонів, що, у свою чергу, сприятиме зростанню не тільки окремих регіонів, але й держави в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Королюк Ю. Г. Кластерний підхід як складова регіонального управління / Ю. Г. Королюк [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=110>.
2. Паламарчук М. Про економіко-географічні закони / М. Паламарчук, М. Пістун, О. Шаблій // Економічна географія. - К. : Вища школа, 1980. - С. 16-26.
3. Єлейко В. І. Основи економетрії / В. І. Єлейко. - Львів : Марка Лтд, 1995. - 192 с.
4. Шаблій О. І. Математичні методи і моделі в соціально-економічній географії / О. І. Шаблій. - Львів : Світ, 1994. - 304 с.
5. Блудова С. Н. Региональные кластеры как способ управления внешнеэкономическим комплексом региона / С. Н. Блудова // Вестник СевКавГТУ. - 2004. - № 2 (13). - С. 142-148. - (серия "Экономика").
6. Хасанов Р. Х. Синергетический эффект кластера / Р. Х. Хасанов // Проблемы современной экономики. - 2009. - № 3. - С. 284-289.
7. Головне управління статистики у Львівській області. Офіційний веб-сервер [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://stat.lviv.ua>.

© Ю. Феленчак

УДК 338.242

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ГАЗОРОЗПОДІЛЬЧИХ ПІДПРИЄМСТВ МІСТА

СЕРГІЙ ФІЛІПОВ,

начальник виробничо-експлуатаційного відділу ВАТ "Донецькміськгаз"

У статті узагальнені проблеми управління експлуатаційним потенціалом газорозподільчих підприємств міста, визначено причини їх виникнення та запропоновано шляхи вирішення. Визначено коло завдань держави, які мають бути вирішені, щоб експлуатація газорозподільчих мереж у місті була більш ефективною та економічно доцільною.

Ключові слова: газорозподільчі підприємства, Донецьк.

Постановка проблеми. Важливу роль у функціонуванні системи життєдіяльності й соціально-економічного розвитку міст відіграє газове господарство, зокрема газопостачальні підприємства, які здійснюють газопостачання об'єктів промислового, комунального й побутового призначення, а також населення природним газом і забезпечують своєчасну локалізацію та ліквідацію можливих аварійних ситуацій.

Сьогодні газопостачальні підприємства зіштовхуються з рядом проблем, що серйозно впливають на їх функціонування й розвиток. Ці проблеми обумовлені як нестабільністю й високою мінливістю зовнішнього економічного середовища (недосконалістю законодавчої бази, неефективністю тарифної політики, неврегульованістю стосунків із постачальниками й споживачами, органами державного й місцевого само-